

111/48 Fetih Suresi

1. “Fetih” kelimesi, zafer ve benzeri başarıların yanı sıra dünyevî ve uhrevî açılımları da ifade eden geniş kapsamlı bir kelimedir (32/Secde 28-29; 61/Saff 13). Devamındaki ayetler bu fethin sebeplerini anlatırken (2-6. ayetler) bizzat zaferden söz etmektedir (3. ayet). Sure Hudeybiye antlaşması üzerine indiği ve o olaydan bahsettiği için çoğu âlim fethin Hudeybiye ile başlayıp Hayber ve Mekke’nin fethiyle devam ettiğini, hatta İran ve Bizans’ın fetihlerine bile işaret ettiğini düşünmüşlerdir. Hudeybiye antlaşmasının içeriğine itiraz eden çoğu Sahabe, o an bunun bir zafer olduğunu düşünememiştir. 61/Saf suresi 9-14. ayetlerde müjdelenen zaferin ufukta belirmediği bu ayetlerle pekiştirilmiş ve sonuçları da kısa süre sonra görülmüştür (Buharî, Tefsir 48/274; Maverdî, *en-Nüket*; İbn Atıye, *el-Muharrer*; Ebu Hayyan, *el-Bahr*; Zemahşerî *Keşşaf*; Maturidî, *Te’vîlât*; Hamdi Yazır, *Hak Dini*; Mevdudî, *Tefhim*).
2. “Aziz zafer” üstün, eşi benzeri olmayan zafer demektir ki sayısız zaferler zincirinin başlangıcı olmaktadır (Hamdi Yazır, *Hak Dini*).
3. “Sekinet” sabır, sabite, özgüven ve kararlılık demektir, 26. ayette geçen “cahiliye hamiyeti”nin, asılsız gurur, şişinme ve aceleciliğinin zıddıdır (Mukatil, *et-Tefsir*; Zemahşerî, *Keşşaf*; Mevdudî, *Tefhim*).
4. Allah tarafından lütfedilen fethin gerekçeleri bu ayetlerde açıklanmaya devam etmektedir. Zira bu ayetlerin başındaki “Lâm” edatı ikinci ayetin başındaki edatla aynı fonksiyona sahiptir. Hamdi Yazır 2-6. ayetlerdeki cümlelerin başında bulunan “Lâm” harflerinin fethin illet-i gaiyyesine (sebeb-i hikmetine) yönelik olduğunu dile getirmiştir (*Hak Dini*).
5. 12. ayette açıklandığı üzere münafıklar, Hudeybiye seferine çıkan Müslümanların bir daha Medine’ye dönemeyeceklerine inanıyorlardı. Umre maksadıyla yola çıktıkları için yanlarına ağır silah almamışlardı, sadece kılıçları bulunuyordu. Bundan dolayı müşriklerin onları imha edeceğini sanıyorlardı. Bu sebeple ayet onların Müslümanlar hakkındaki kötü beklentilerinin kendi başlarına geçmesi için Allah’ın olayları Müslümanların lehine, kâfir ve münafıkların aleyhine çevirdiğine işaret etmektedir (Maverdî, *en-Nüket*; Mevdudî, *Tefhim*).
6. Cümle buraya kadar kâfirlerin başına gelen belalara dikkat çekmektedir. Cehennemi ayrıca zikrettiği için gazap ve lânetin dünyevî boyutundan söz edildiğini düşünüyoruz.
7. 8. ayet, bir önceki ve bir sonraki ayetle birlikte düşünülmelidir. Göklerin ve yerin orduları Allah’a ait olmasına rağmen Hz. Peygamber ve inananlardan savaşmalarını istemektedir ki Peygamber inananlara, inananlar da diğer insanlara şahid olsunlar (2/Bakara 143). Hz. Peygamber’in şahidliği, tebliğ etmek, açıklamak ve itaat edip etmediklerine şahadet etmek anlamlarını kapsamaktadır (33/Ahzab 45, 46; Buharî, Tefsir 48/276). Dokuzuncu ayet, başındaki sebep “Lâm”ıyla sekizinci ayete bağlıdır ve ondaki hükmün sebebini açıklamaktadır. Meallerin bu ayeti bir önceki ayete bağlarken özne değişimi nedeniyle zorlandıklarını görüyoruz (Maverdî, *en-Nüket*; Zemahşerî, *Keşşaf*; Mevdudî, *Tefhim*).

8. Tesbihin anlamı için bkz. 68/Kalem 29; 50/Kâf 40; 17/İsra 44; 59/Haşr 1, 2. “O’nu destekleyip saygı göstereyin ve sabah akşam O’nu tesbih etsinler.” ifadesindeki zamirlerin mercii tartışmalıdır. Çoğunluk destek ve tazimi Hz. Peygamber’e, tesbihi Allah’a raci kabul ederken bazı âlimler muhatabın Hz. Peygamber olması sebebiyle bütün zamirleri Allah’a ait kabul etmişlerdir. İkinci görüş daha isabetli görünmektedir (Maverdî, *en-Nüket*; Zemahşerî, *Keşşaf*; Ebussuûd, *İrşad*). Bu durumda müminlerin Allah’ı desteklemesinin anlamı için bkz. 61/Saff 14. Sabah akşam tesbihten kasıt süreklilik ifadesidir. Tıpkı doğu batı tabirinin her yer anlamında kullanılması gibi (Mevdudî, *Tefhim*).

9. “Biat” kavramı, birinin elini tutup bağlılık sözü vermek anlamındadır. Mekke’ye elçi olarak gönderilen Hz. Osman’ın tutuklandığı kuşkusunu belirince Hz. Peygamber, Hudeybiye’de bulunan bütün Müslümanların elini tutarak tek tek söz almış ve buna da “Rıdvan biatı” denmiştir. Bir münafık hariç orada bulunan 1400 sahabe, kaçmayacaklarına, ölünceye kadar savaşacaklarına söz vermişlerdir (Mevdudî, *Tefhim*). Allah, bu yürekli davranışlarından dolayı elini onların elinin üzerine koyduğunu söyleyerek onurlandırmakta ve Peygamberi’ne verilen sözü kendisine verilmiş söz gibi değerlendirmektedir (Zemahşerî, *Keşşaf*; Hamdi Yazır, *Hak Dini*).

10. Görünürde Müslüman olmuş Medine civarındaki bazı kabileler, Hudeybiye yolculuğuna çıkmayı çok riskli bularak katılmamışlardı. Şimdi tehlike atlatılınca konuşmaları değişecek, özür beyan edecek ve af beklentilerini dile getireceklerdir. Devamında gelen cevaplara bakılırsa bunlar münafıklardır. Tefsirler bunların Medine civarındaki bedevî kabileler olduğuna işaret etmektedirler (Hamdi Yazır, *Hak Dini*).

11. Dilediğine azap etmesi, dilediğini bağışlaması, kulun iradesini yok sayan mutlak bir ifade değildir. Ortakların kayırması ve Allah’ın azabına engel olmaları gibi müşrik düşünceleri reddetme maksadıyla gelmiş ifadelerdir. Çünkü azap etmek veya bağışlamak kulların yaptıkları günahlardan sorumlu olduklarını da ifade etmektedir. Allah’ın dilemesi hikmetine bağlıdır. Tövbe edeni bağışlar, vazgeçmeyi cezalandırır (Zemahşerî, *Keşşaf*). Dolayısıyla dileyeni bağışlayıp dileyene ceza vermesi anlamına uyum arz etmektedir.

12. Bu ayette Allah, Hudeybiye seferine katılmayan münafıkların bir sonraki sefere (Hayber’e) katılmasını yasaklamaktadır. Onların bu ikiyüzlülüğünü açığa çıkarmak için getirilen bu geçici engelleme daha güçlü bir kavme karşı sefere çıkmaları konusunda deneneceklerini haber vermiş, sınavı kazanmaları durumunda yasaktan kurtulacaklarını müjdelemiştir (16. ayet). Bu yasağın gerekçesi olarak; “Onlar Allah’ın sözünü değiştirmek isterler.” ifadesi kullanılmıştır. Bu yasak henüz yeni emredildiği ve daha önce bir yasak olmadığı halde değiştirecekleri emrin ne olabileceği konusunda ulema ihtilaf etmiştir. Özellikle “Daha önce Allah böyle buyurdu.” ifadesinden hareketle bu yasağın önceden indirilmiş olması gerektiğini düşünerek başka surelerde hüküm aramışlar, bulamayınca da çok sonra inecek olan 9/Tevbe 83. ayete tutunmuşlardır (İbn Atiye, *el-Muharrer*; Mevdudî, *Tefhim*). Oysa öncelikle 11. ayette Allah’ın izni olmadan kimseye bir hayır veya zarar dokunmayacağı dile getirilmekte ve ganimet için sefere çıkmak isteyen münafıkların engellenmesinin temel sebebi ortaya konmaktadır. Çünkü engellenmediği takdirde münafıklar, “Tehlikeli yolculuğa çıkmıyoruz, fakat kolay seferlere çıkıp Allah’ın iradesine rağmen ganimetten de nasipleniyoruz.” diyecekler ve böylece Allah’ın bu ilkesini yalanlamış olacaklardır. Ayetler, dönüş yolunda indiği için Medine’ye varıldığında münafıklara söylenecek ihtarı gelecek zaman kipiyle ifade

etmektedir. Hüküm onlara tebliğ edildiğinde çoktan indirilmiş olacaktır. Bu nedenle âlimlerin önemli bir kısmı, söz konusu hükmün bu ayetlerde müjdelenen Hayber ganimetleri olduğu yönünde görüş beyan etmişlerdir (İbn Atiye, *el-Muharrer*).

13. Hayber'in fethinden sonra daha güçlü bir topluluk üzerine yapılacak sefer konusunda âlimler, Mekke'nin fethi, Hevazin ya da Bizans ve İran'a düzenlenecek seferler olabileceği üzerinde durmuşlardır (Maverdî, *en-Nüket*; İbn Atiye, *el-Muharrer*).

14. Bu özür grupları, bir önceki ayetin sonunda zikredilen savaştan yüz çevirme ve emre itaatsizlikle ilgili genel hükmün istisnaları olarak sayılmaktadır (Mevdudî, *Tefhim*).

15. Birinci ayette Hz. Peygamber için müjdelenen fetih, bu ayette Hudeybiye'de, Hz. Peygamber'in elini tutup biat eden müminlere müjdelenmektedir. Allah, gerçek sahabîlerin kalplerindeki endişeyi ve o endişeye rağmen Allah'a güvendiklerini bildiği için kalplerine özgüven ve kararlılık indirmiş ve onurlu bir duruş kazandırmıştır. Onları daha büyük fetihlerin fatihleri olmaya hazır hale getirmiştir (Zemahşerî, *Keşşaf*; Mevdudî, *Tefhim*).

16. Mekke ile yapılan barış antlaşmasına işaret edilmektedir. Başlangıçta sahabiler bu antlaşmayı içlerine sindirememişlerdi. Fakat antlaşma daha sonra küfür cephesini bölmüş, Mekkeli müşriklerin elini kolunu bağlayarak onların gözlerinin önünde çevrelerinin fethedilmesine yol açmış, başlangıçta yararlarına sandıkları antlaşma maddeleri bir bir aleyhlerine dönmüştür. Bu durum Hz. Peygamber'in ne kadar büyük bir stratejik deha sahibi olduğunu göstermektedir (Buharî, Tefsir 48/278; Hamdi Yazır, *Hak Dini*; Mevdudî, *Tefhim*)

17. "Veli" kelimesinin açıklaması için bkz. 7/A'raf 3.

18. Sünnet, gelenek ve yasa demektir. İnsanların değişken ve bozulabilen geleneğine karşın Allah'ın değişmez geleneğinden, hükmetme tarzından ve yasasından söz edilmektedir. Allah'ın, Peygamberlerine yardımı O'nun değişmez yasıdır. O'nun yasalarının, ilke ve prensiplerinin değişmeden uygulandığına dikkat çekilmekte ve bozuk geleneklere dayalı beşerî din ve ideolojilerin asılsızlığına işaret edilmektedir (Hamdi Yazır, *Hak Dini*).

19. "Mekke vadisi" ifadesi, Hudeybiye antlaşmasının orada yapılmış olmasından dolayı kullanılmıştır. Çünkü ayette Mekkelilerle 10 yıl savaş yapılmayacağı yönünde yapılan barış anlaşması ve onun sonuçlarına atıfta bulunmaktadır. Bu ayetler, 21. ayette işaret edilen gizli lütufların ve faydaların açıklaması niteliğindedir (Mevdudî, *Tefhim*). Örneğin barış şartları gereği o yıl Mekke'ye girilmemesi Müslümanların aleyhine gibi görünse de öfkelerin yatışması ve kan dökülmesinin önlenmesi bakımından yararlı olmuştur (Azimli, *age*, s. 357-365).

20. Allah, Mekke'de esaret altında bulunan zayıf müminler olmasaydı, bu ağır barış şartlarına Müslümanların razı olmaları gibi sonuçlara müsaade etmezdi. Müşrikleri kendi çabalarıyla çıkardıkları bir savaşta hezimete uğrattı. Müminlerin eliyle onları cezalandırırdı (9/Tevbe 14). Fakat esir Müslümanlara merhametinden dolayı bu savaşın çıkmasına engel oldu da fethi geciktirdi ve bu antlaşmayı Müslümanların yararına uygun görerek onayladı. Aceleci Müslümanların kalplerini yatıştırıp antlaşma şartlarını onların lehine çevirdi (Mevdudî, *Tefhim*; Azimli, *age*, s. 357-365).

21. “Cahiliyye” kelimesi Kur’an’ın indiği dönemdeki müşrik Arapların bilgisizliğinden çok, bedevî ve barbarca küstahlığını, olayların önünü sonunu düşünmeksizin hisleriyle hareket etme biçimlerini tasvir ediyordu. Çünkü o dönemde cahiliye kelimesi ilmin (bilginin) değil, hılmin (alçakgönüllülük ve düşünerek hareket etmenin, vakar ve ağırbaşlılığın, teslimiyet ve huşunun) zıddı bir anlamda kullanılıyordu. Bilinçli bir korumacılık ve özgüveni değil, taassuba dayalı bir kayırmacılık ve burnundan kıl aldırmayan bir istiğna ve bir güç gösterisini ifade ediyordu. Fakat Enam 54 ve Nisa 17. ayette olduğu gibi kısmen de bilgisizlik anlamında kullanılıyordu. Daha sonraki süreçlerde bilgisizlik anlamı daha çok öne çıkmış ve diğer anlamları önemini kaybetmiştir. Ayetlerin mesajını somut olarak anlamak için kelimenin o günkü orijinal anlamlarını tespit etmek gerekmektedir (Izutsu, age, s. 293-316). Cahiliye hamiyeti, anlamsız gurur, kibir ve küstahça bir korumacılık taassubu; müminlere verilen “sekînet” ise kararlı, vakarlı ve ağırbaşlı bir güven hissi idi (Zemahşerî, *Keşşaf*; Mevdudî, *Tefhim*).

22. Umre girişimi ve Hudeybiye süreci, Hz. Peygamber’in gördüğü bir rüya ile başlamıştı. Mekkeli müşrikler, Hendek’ten sonra Medine’ye saldıramadılar. Ancak Kâbe üzerinde hegemonya kurmaları ve Müslümanların Mekke’ye girişine engel olmaları, üzücü ve sıkıcı bir durumdu. Düşmanca münasebetlerin sürdüğü bu dönem ebediyen süremezdi. Hz. Peygamber, Allah’ın yol göstermesiyle Mekkelileri kısıvrak yakalayacak bir strateji geliştirdi. Cahiliye geleneğine göre insanların haccetmesine Mekkelilerin engel olma hakları yoktu (Mevdudî, *Tefhim*). Bu kapı zorlandığında Kureyş uzun süre direnemezdi. Mekke’nin kapısını açacak fetih buradan başlamalıydı. Öyle de oldu. Başlangıçta Müslümanların da müşriklerin de anlamakta zorlandıkları barış anlaşması zaferin ilk adımı oldu. Bunu yakın zamanda gelecek diğer zaferler izleyecekti. Müslümanların umre yapmasına sadece bir yıl engel olabildiler. On yıllık barış anlaşmasına da sadece iki yıl dayanabildiler. Sonunda Mekke, bütün kapılarını açmak zorunda kaldı ve onu diğer şehirlerin düşüşü izledi Bu da gösterdi ki Peygamber’in hedefi, boş hayaller veya asılsız rüyalar değildi. Fakat inandığınız hedef, rüyalarınıza girebiliyorsa başarı kaçınılmazdır.

23. “Üstün kılmak” diye çevirdiğimiz “ezhera, yuzhiru” fiilinin anlamı için bkz. 61/Saff 9.

24. Bu son ayette ideal bir mümin toplum, hakiki bir sahabe tasviri okuyoruz. Bu sefere katılanları katılmayanlardan ayıran bu tasvir, surenin adeta finali gibidir. Bu örnek insanların simaları üzerinden bütün Müslümanlara savaşta ve barışta nasıl bir duruş sergilemeleri gerektiği öğütlenmektedir. Savaşta çelik gibi bir duruş, zaferde ve barışta ipek gibi bir tevazu sergilenmektedir. Ahlakın omurgası bu olmalı. (Tesniye 33/1-3; Matta 13/3).